

PLASTICA ZOOMORFĂ A AȘEZĂRII CUCUTENIENE DE LA SCÂNTEIA (JUD. IAȘI)

DE
CORNELIA-MAGDA MANTU

În bogata așezare cucuteniană de la Scânteia, jud. Iași (Cucuteni A3), în perioada 1985-1990 au fost descoperite mai multe reprezentări zoomorfe, care vor face obiectul prezentării de față. Printre acestea remarcăm (vezi tabelul 1) idoli zoomorfi (85), protome (16), vase zoomorfe (2) și un rhyton (1).

Analizând locul de descoperire a pieselor în discuție se poate observa faptul că cele mai multe dintre ele provin din complexe și un număr relativ mai mic a fost descoperit în stratul de cultură propriu-zis. Conform aceluiași tabel reiese că cele mai multe piese au apărut în locuința 1 (30) și respectiv gropile 21 (6) și 35 (5). Reamintim că din locuința 1 provine și un număr foarte mare de idoli antropomorfi (75)¹. Având în vedere aceste elemente, ca și unele caracteristici de construcție am înclinat să credem că această locuință ar putea avea caracter de cult².

TABELUL 1: Categoriile de reprezentări zoomorfe

Nr. crt.	Tipul de reprezentare zoomorfă	Locul descoperirii																				
		L1	L2	L3	L4	L5	L6	STRAT	PASS.	Cpl 9	Gr. 1	Gr. 78	Gr. 11	Gr. 17	Gr. 19	Gr. 21	Gr. 23	Gr. 33	Gr. 35	Gr. 40	Gr. 42	Total piese
1	Idoli zoomorfi	30	2	-	1	4	4	16	2	1	1	-	1	3	2	6	1	1	5	3	1	85
2	Protome	7	-	1	3	2	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	16
3	Vase zoomorfe	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
4	Rhyton	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
TOTAL = 104																						

În ceea ce privește idoli zoomorfi descoperiți la Scânteia, unul singur este complet întreg, iar restul sunt rupeți încă din vechime. Erau în general de dimensiuni mici, depășind foarte rar 9 cm lungime. Idoli sunt modelați dintr-o pastă semifină sau fină, în general bine arși, culoarea pastei variind între gălbui, gălbui-roșietic, gălbui-cenușiu și roșietic. Pentru cele mai multe din piesele descoperite (41) este foarte greu să precizăm ce fel de animale reprezintă (fig. 1/2-3; 2/2, 6). De aici deducem faptul că, în general maniera de redare a acestor reprezentări este ușor neglijentă, la care trebuie să adăugăm și remarca că cele mai multe sunt fragmentare, astfel că, poate, unele detalii suplimentare lipsesc.

Din tabelul nr. 2, întocmit pentru animalele modelate în lut de la Scânteia, reiese că ovideele sunt cel mai bine reprezentate (19). De obicei corpul este oval (fig. 1/4, 7) cu capul și botul ușor alungit (fig. 1/6-7; 4/4), fără alte detalii anatomice. Interesantă și inexplicabilă pentru noi pare a fi o piesă ce conține la partea superioară a corpului (fig. 1/7) o cavitate de forma unui șanțuleț. Uneori, părțile care lipsesc creează probleme la atribuirea cu exactitate a pieselor (fig. 1/4, 8).

Cu totul aparte este modul de realizare a capului unui berbec (fig. 2/5). La piesa în discuție, capul cu gâtul sunt modelate detașat de corpul reprezentării. Capul are realizați prin incizie doi ochi bulbucați, marcați prin două cerceulețe concentrice. Din dreptul creștetului capului pornesc două coarne ce se răsucesc în exterior și se termină spre locul unde ar fi trebuit să fie urechile, care, ca și gura, nu au fost nici măcar schițate.

¹ Cornelia-Magda Mantu, *Plastica antropomorfă a așezării Cucuteni A3 de la Scânteia (jud. Iași)* în *ArhMold*, XVI, 1993, p. 129-141.

² Aceste probleme vor fi abordate mai pe larg într-un studiu separat referitor la așezarea de la Scânteia.

Între piesele descoperite câteva credem că indică capre. În două din cazuri idolii sunt aproape întregi (fig. 2/7; 3/4), în timp ce din altul se păstrează doar capul (fig. 2/3). La aceste piese botul este alungit, iar coarnele par a fi rupte din vechime. Un exemplar (fig. 3/4) are redat în mod realist un fel de gușă, modelată prin apăsare cu degetele în lutul moale. Piesa din fig. 2/7 pare a reda un ied.

TABELUL 2: Idoli zoomorfi

Nr. crt.	Animale reprezentate	Număr
1	Neidentificabile	41
2	Oaie	18
3	Bou	9
4	Câine	4
5	Porc mistreț	3
6	Capra	3
7	Berbec	1
8	Urs	5
9	Căluț	1
		Total = 85 piese

Bovinele sunt destul de bine reprezentate în cadrul lotului pe care îl analizăm. Maniera de realizare a pieselor este relativ realistă, chiar dacă nu sunt redată toate detaliile care ne-ar putea ajuta la recunoașterea lor cu ușurință. Astfel, majoritatea acestor statuete redau o anumită masivitate a animalului; coloana lor vertebrală este modelată cu grijă, de multe ori prin accentuarea ei meșterul încercând să redea o anume „coamnă” (fig. 3/2, 5-6). Coadă este relativ lungă, lipită de corp (fig. 3/5) sau ușor ridicată (fig. 3/2); iar capul, masiv, de formă relativ triunghiulară, nu mai păstrează decât rareori o parte din coarne (fig. 2/9). Este cred interesant și faptul că unele animale sunt redată în poziție statică, de odihnă (fig. 2/9 sau 3/6), în timp ce altele sunt surprinse în așteptare (fig. 3/7), sau chiar gata de atac (fig. 3/2).

Unul din idolii de la Scânteia seamănă cu un câine (fig. 1/10), în timp ce altul, de dimensiuni miniaturale (este de altfel singura piesă la aceste dimensiuni) (fig. 1/9) ne duce cu gândul la un căluț. Piesa are capul prevăzut cu o mică perforație verticală, ce porneste din dreptul botului și ține până în partea de sus a frunții. O piesă similară este semnalată în Iranul de nord-est³.

În ceea ce privește animalele sălbatice, deși în număr mai mic, comparativ cu cele domestice, sunt totuși reprezentate. Trei piese ar indica porcul mistreț. Uneori realizarea este foarte aproape de realitate (fig. 1/5), dar în alte ocazii asemănarea este mai greu de observat. Astfel, porcul mistreț este realizat cu un corp alungit, ce denotă forță, iar pe spate are o coamnă ascuțită. Capul are botul alungit, iar urechile sunt ușor ascuțite (fig. 1/5). Alteori s-au păstrat doar corpul puternic, coama în relief și coada scurtă (fig. 4/6). Coamnă în relief prezintă și un alt idol, ce provine de la un exemplar feminin (sćroafă), cu 3 mamele pe o latură și doar una pe partea opusă (fig. 3/3).

Două din statuetele zoomorfe de la Scânteia par a fi urși cu botul lung și corpul masiv. Din păcate nu se păstrează nici un alt element care ar putea ajuta la identificare (fig. 2/1, 4).

Urși propriu-ziși am putea identifica în statuetele reproduse în fig. 1/1, 2/8 și 4/5. Dacă prima piesă se caracterizează prin masivitate, bot prelungit, ușor rotunjit (fig. 1/1), celelalte două indică mai mult niște exemplare care nu au ajuns la maturitate. Într-unul din cazuri, pe bot este schițată gura printr-o tăietură orizontală, urechile sunt rotunjite și ușor ridicate în sus (fig. 2/8). Ultimul exemplar, din care se păstrează doar capul, are urechile și botul ușor rotunjite, iar ochii sunt marcați printr-o perforație oblică. Gâtul reprezintă o gușă ușor subliniată la modelare (fig. 4/5).

Un alt gen de reprezentări plastice din așezarea de la Scânteia o reprezintă *protomele* (16 piese). Maniera de redare a acestora nu este foarte variată. Întâlnim protome sub formă de corn singular, ușor alungit la capăt, scurte sau altele mai lungi, subțiate spre capăt și pictate tricrom (fig. 4/2). Apar de asemenea și grupări de câte două protome, de gen coarne (fig. 4/1), în special pe ceramica semifină, pictată a așezării. Un alt gen de protomă deosebit de reușită din punct de vedere estetic este cea redată în fig. 3/1. Pe un castron meșterul olar a marcat printr-o proeminență în relief, de formă ușor trapézoidală, nasul

³ P. Yule, *Tepe Hissar, Neolitische und Kupferzeitliche Siedlung in Nordostiran*, Materialien zur Allgemeinen und Vergleichenden

Archäologie, Band 14. München, 1982, p. 38, fig. 22/6, cu precizarea că piesa indicată este pictată și nu prezintă orificiul celei de la Scânteia.

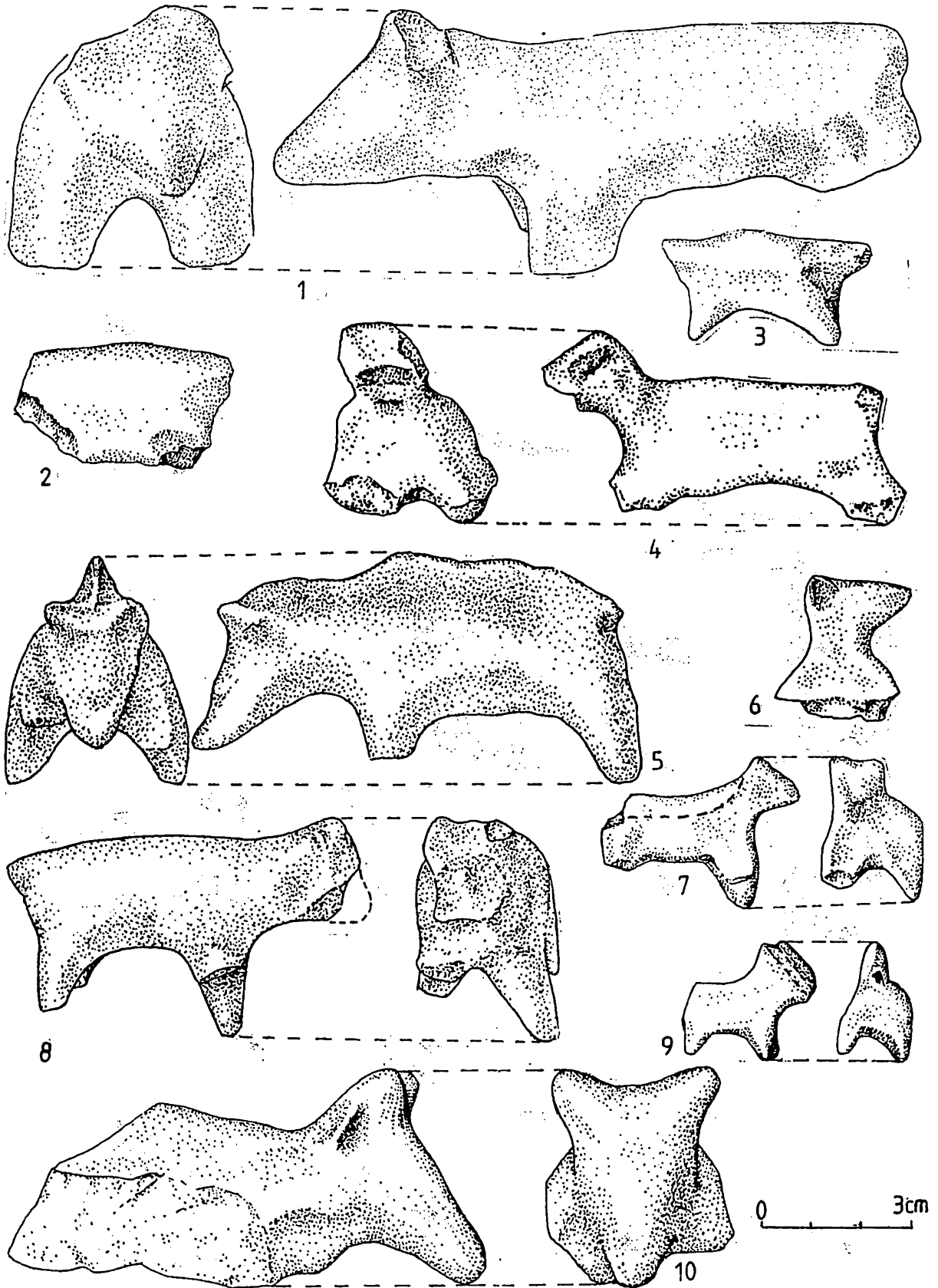

Fig. 1. Scânteia. Idoli zoomorfi; locuința 1: 1-2, 8-9; locuința 2: 6; groapa 35: 7; strat: 3-4; passim: 5.

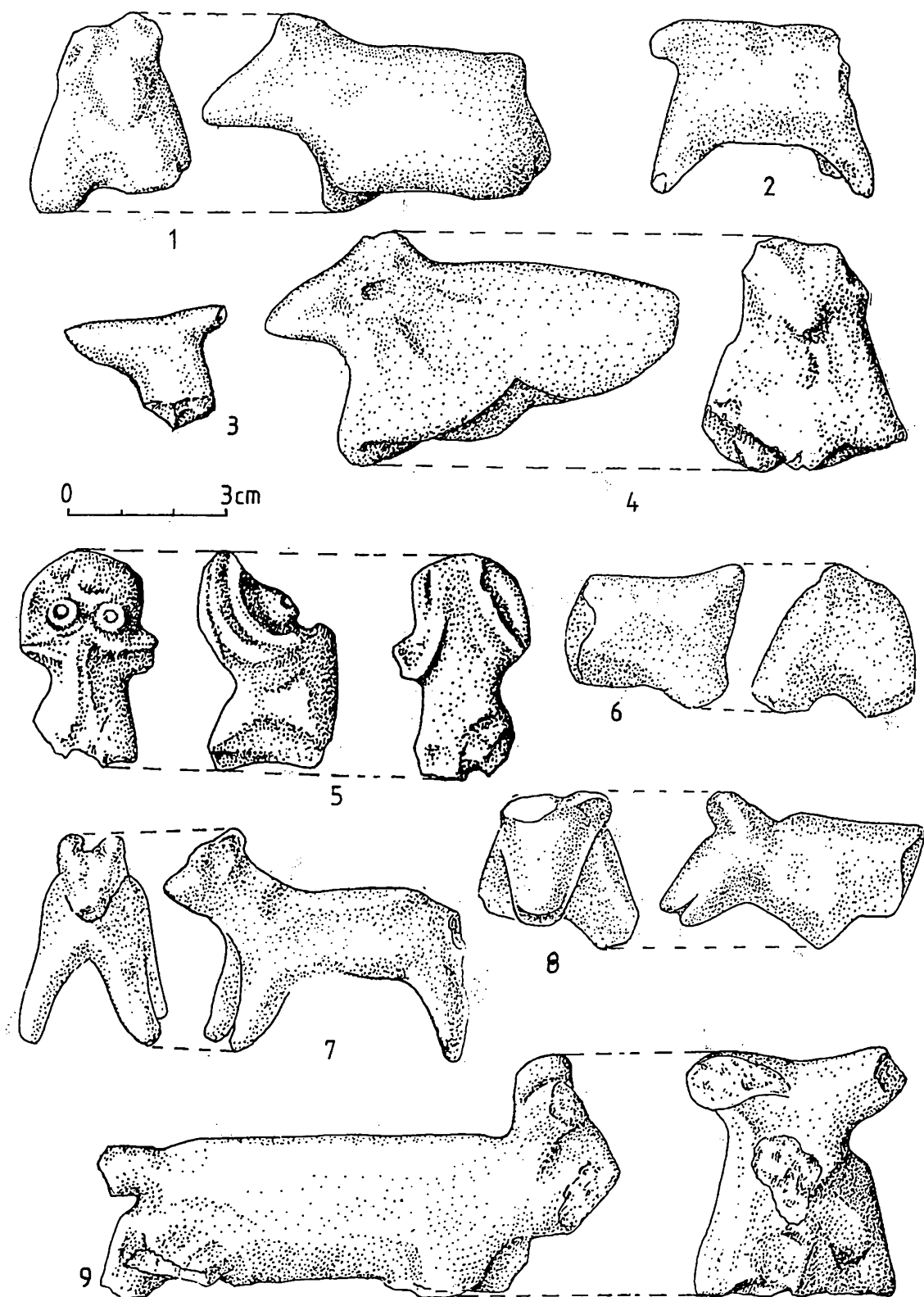

Fig. 2. Scânteia. Idoli zoomorfi: locuința 1: 2, 4-6; locuința 5: 10; groapa 1: 3; groapa 17: 7-8; groapa 21: 9; strat: 1.

animalului, cu nările perforate orizontal. Din zona nărilor pornește și un mic brâu în relief, ce pare a fi modelat odată cu vasul și care reliefează nasul și coarnele frumos înfășurate ale berbecului. Vasul a fost realizat dintr-o pastă de bună calitate, de culoare gălbui roșietică, fără urme de pictură.

Vasele zoomorfe, deși în număr relativ mic, sunt și ele întâlnite în așezarea în discuție. Cele două piese care s-au descoperit până acum provin de la exemplare de mici dimensiuni. Primul dintre ele (fig. 4/3) mai păstrează o parte din corpul vasului, cu un picior și coada. Pereții sunt foarte subțiri, iar pasta folosită era din cea de calitate foarte fină, de culoare gălbui-roșietică. Al doilea (fig. 4/7) este realizat în schimb dintr-o pastă puțin mai grosieră. Se mai păstrează o parte din cele două picioare și cavitatea recipientului, la care, de această dată, pereții erau mult mai groși decât la exemplarul anterior. Din păcate starea fragmentară a celor două piese nu oferă posibilitatea unor observații sau comentarii mai ample.

În groapa nr. 1 a fost descoperit și un fragment dintr-un rhyton. Piesa în formă de corn rotunjit a fost realizată dintr-o pastă de bună calitate, aproape foarte fină. După cum se observă și din desen, pictura este tricromă, pe fond alburiu. Motivul decorativ utilizat este acela al spiralelor foarte stilizate, cu capetele ușor îngroșate (fig. 4/7).

Din scurta prezentare a pieselor descoperite în campaniile din anii 1985-1990 putem aprecia că reprezentările zoomorfe de la Scânteia sunt relativ variate, chiar dacă numărul pieselor descoperite din anumite categorii este destul de mic.

În ceea ce privește idolii zoomorfi mai întâi, așa după cum aprecia și regretatul profesor Vi. Dumitrescu pentru alte așezări cucuteniene, cornutele sunt cele care au fost modelate cu predilecție⁴, fără a constitui realizări deosebite⁵. În cadrul cornutelor, în situația de față ovinele sunt în număr mai mare, comparativ cu alte așezări, unde bovinele sunt preponderente⁶.

În plastica cucuteniană ursul este deseori întâlnit, mai ales la vasele zoomorfe, ca în cazul descoperirilor de la Izvoare II lb (din faza Cucuteni A2 timpurie), de la Poienești (Cucuteni A3) sau Șipeniț (faza B1 târzie)⁷.

Numărul pieselor descoperite de noi nu este la fel de mare ca cel al exemplarelor de la Hăbășești (420)⁸ și trebuie să subliniem încă o dată faptul că majoritatea exemplarelor descoperite sunt fragmentare. Totuși, raportat la suprafața mică pe care am cercetat-o, numărul pieselor este relativ mare.

Protomele descoperite la Scânteia se grupează în categoria celor comune, tipice culturii Cucuteni și putem afirma că nici unul din exemplarele scoase la iveală nu reprezintă realizări de excepție, așa cum este cazul unor piese din alte așezări⁹. Redarea capului berbecului în protoma din fig. 3/1, și a idolului din fig. 2/5, ne reamintesc exemplarele reușite din culturile Marița și Gumelnița, unde aceste reprezentări sunt destul de frecvente și care, după A. Nițu, au generat și realizările cucuteniene¹⁰.

Vasele zoomorfe fiind atât de fragmentare și nepăstrând elementele esențiale nu oferă o bază pentru comentarii mai ample.

Ultima categorie de piese la care dorim să ne referim este cea a rhyton-ilor. Astfel de piese au apărut mai ales în aria culturii Gumelnița (începând din A2) și ulterior și în aria cucuteniană. După analiza pertinentă făcută de S. Marinescu-Bîlcu, în aria culturii Cucuteni exemplarele de acest fel sunt mai simple și mai puțin numeroase¹¹. Aceeași autoare amintește piesele de la Trușești, Izvoare, Dumești, la care se adaugă acum și fragmentul de la Scânteia. Rhytonul de la Scânteia, ca formă, pare a se apropia mai mult de cele descoperite la Gumelnița, Căscioarele și chiar Creta, în perioada neo-neoliticului¹².

Deși piesele analizate de noi nu reprezintă adevărate opere de artă sau unicate în ceea ce privește modalitatea de redare în cadrul artei cucuteniene, ele măresc numărul pieselor de acest gen, contribuind credem la o mai bună cunoaștere a plasticii acestei splendide culturi preistorice.

⁴ Vi. Dumitrescu, *Arta neolitică în România*, București, 1968, p. 53.

⁵ Idem, *Arta preistorică în România*, București, 1974, p. 219.

⁶ Vi. Dumitrescu și colab., *Hăbășești. Monografie arheologică*, București, 1954, p. 422.

⁷ A. Nițu, C. M. Mantu, *Țeme plastice antropomorfe și zoomorfe ale ceramicii cucuteniene de stil A de la Poienești (Vaslui)*, în *AMM*, V-VI, Vaslui, 1983-1984, p. 78-80.

⁸ Vi. Dumitrescu și colab., *op. cit.*, p. 424.

⁹ A. Nițu, C. M. Mantu, *op. cit.*

¹⁰ A. Nițu, *Reprezentările zoomorfe plastice pe ceramica neo-neolitică carpato-dunăreană, ArhMold*, VII, București, 1972, p. 34-35, fig. 8/1-2, 8; 9/4; 10/2, 4-5; 12/3, 13; idem, *Vase zoomorfe cucuteniene*, în *Danubius*, VI-VII (1972-1973), 1974, p. 17.

¹¹ S. Marinescu-Bîlcu, *Askoï et rhyton's néolithiques des régions balkano-danubiens et leur relations avec le sud, à la lumière de quelques pièces de Căscioarele*, în *Dacia*, N.S., XXXIV, 1990, p. 17-21; A. Nițu, *Reprezentările...*, p. 41, fig. 9/2: 11/5; 17/8.

¹² Idem, fig. 7/6-9; 8/1.

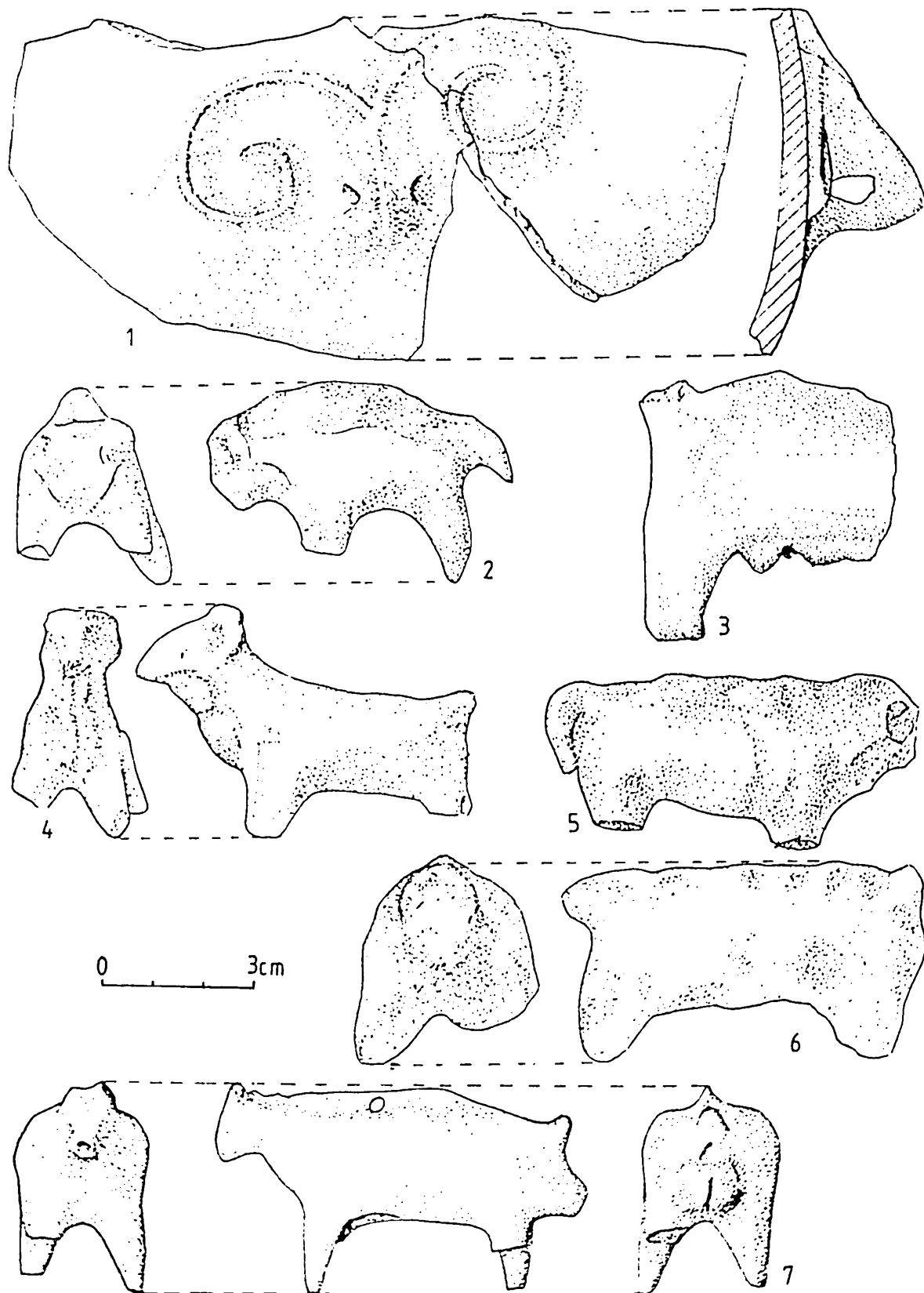

Fig. 3. Sclntelea Idoli zoomorfii: locuința 1: 2, 6-7; locuința 2: 4; groapa 19: 5; groapa 21: 3. Vas fragmentar cu protomă: locuința 4: 1

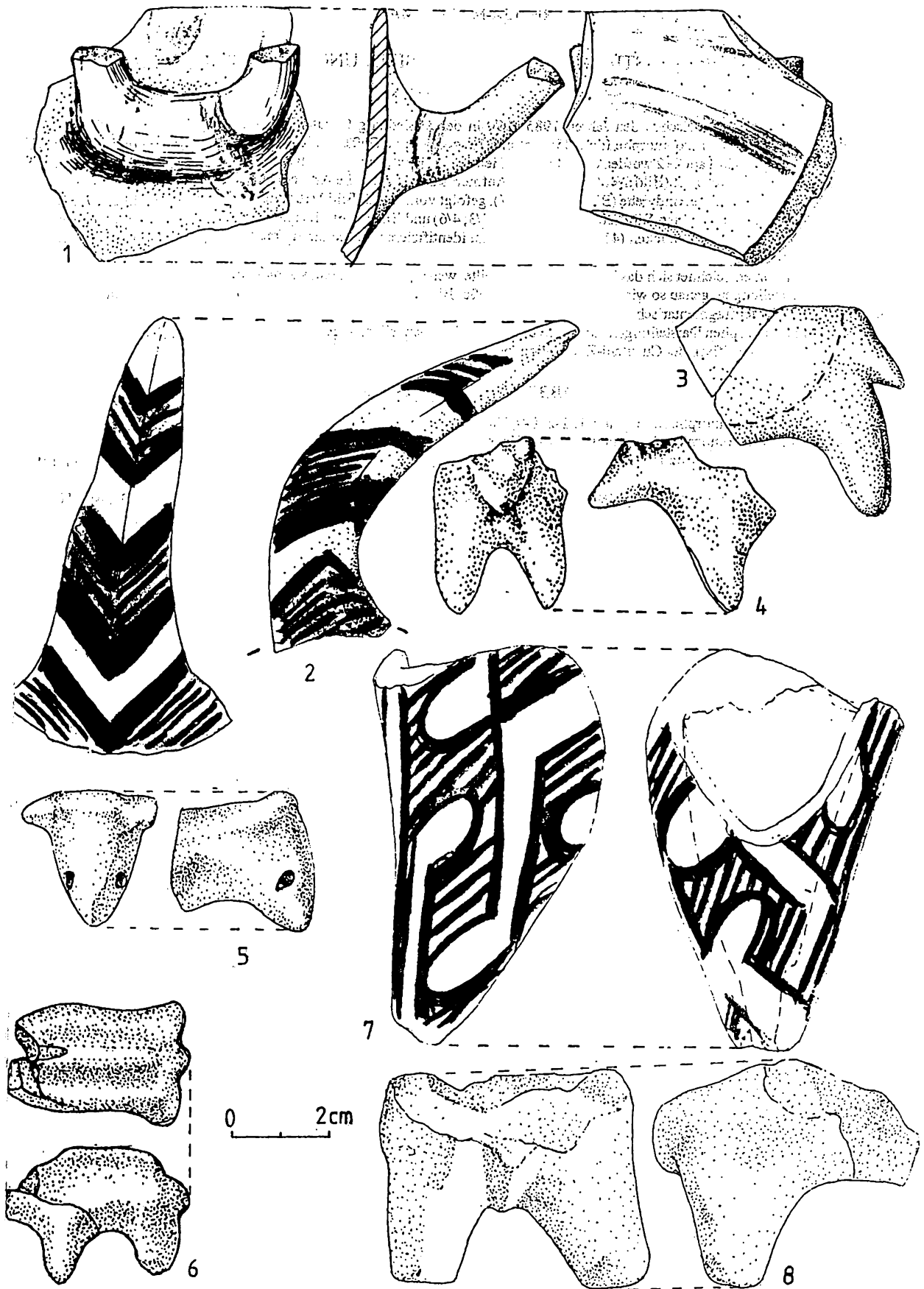

Fig. 4. Scânteia. Idoli zoomorfi: locuința 1: 5-6; locuința 5: 4. Protome zoomorfe: locuința 1: 1-2. Vase zoomorfe: locuința 1: 3; groapa 8: 8. Rhyton: groapa 1: 7.

DIE ZOOMORPHE PLASTIK DER CUCUTENI SIEDLUNG, SCÂNTEIA (KREIS IAȘI)

ZUSAMMENFASSUNG

Bei den Ausgrabungen zwischen den Jahren 1985-1990 in der Ansiedlung Cucuteni A₃ aus Scânțeia wurden 104 zoomorphe Darstellungen entdeckt, darunter: zoomorphe Idole 85; Protome 16; zoomorphe Gefäße 2; Rhyton 1. Der Entdeckungsort der Stücke ist synthetisiert in Tabelle 1, und in Tabelle 2 wurden die geformten Tierarten erwähnt; laut der Analyse, die ich durchgeführt habe, ist ersichtlich, daß das Schaf am besten vertreten ist (Bild 1/4, 6-7; 4/4). Die Aufmerksamkeit zieht die Art der Darstellung eines Schafsbocks (Bild 2/5 an. Auf dem zweiten Platz sind die Rindviehe (Bild 2/9; 3/2; 5-7), gefolgt vom Hund (Bild 1/10) und von der Ziege (Bild 2/3, 7; 3/4). Unter den wilden Tieren wurden identifiziert Wildschweine (Bild 1/5, 3/3; 4/6) und Bären (Bild 1/1; 2/8; 4/5). Bild 1/10 interpretierte ich als ein Pferdchen. Eine große Anzahl von Stücken (41) sind unmöglich zu identifizieren wegen ihrem fragmentarischen Zustand und wegen der oberflächlichen Verformung.

Unter den Protomen zeichnet sich das im Bild 3/1 dargestellte, welches den Kopf eines Schafsbockes darstellt, der Rest (Bild 4/1-2) sind allgemeine Darstellungen, genau so wie die zoomorphen Gefäße (Bild 4/3, 8). Ein seltenes Stück im Rahmen der Kultur Cucuteni, der Rhyton (Bild 4/7) ist leider fragmentarisch.

Obwohl die zoomorphen Darstellungen aus Scânțeia keine Unikate darstellen, tragen sie zur einer besseren Kennung des Repertoire der Formen und Typen, spezifisch der Cucuteni-Zivilisation, bei.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

- Abb. 1. Scânțeia. Zoomorphe Idole: Haus 1: 1-2, 8-9; Haus 2: 6; Grube 35: 7; Schicht: 3-4; Passim: 5.
 Abb. 2. Scânțeia. Zoomorphe Idole: Haus 1: 2, 4-6; Haus 5: 10; Grube 1: 3; Grube 17: 7-8; Grube 21: 9; Schicht: 1.
 Abb. 3. Scânțeia. Zoomorphe Idole: Haus 1: 2, 6-7; Haus 2: 4; Grube 19: 5; Grube 21: 3. Fragmentarisches Gefäß mit Protom
 Haus 4: 1.
 Abb. 4. Scânțeia. Zoomorphe Idole: Haus 1: 5-6; Haus 5: 4. Zoomorphe Protome: Haus 1: 1-2. Zoomorphe Gefäße: Haus 1: 3
 Grube 8: 8; Rhyton: Grube 1: 7.